

Van klinisch standpunt bekeken is het duidelijk, dat er nog geen ideaal anticoagulans is. Alle coumarine-preparaten dragen het gevaar van het doen ontstaan van bloedingen, welke ook bij goede controle, zelfs af en toe in de kliniek kunnen voorkomen. Aangezien het in het algemeen gewenst is, zowel klinisch als poliklinisch en eventueel in de trombose-dienst met een en hetzelfde coumarine-preparaat te werken, gaat onze voorkeur uit naar de kortwerkende anticoagulantia. De vele factoren, welke invloed op de stolbaarheid hebben, zoals infecties, medicamenten, de invloed daarvan op de lichamelijke toestand, de ernst en graad van decompensatio cordis enz., kan men in de kliniek meestal beter beheersen. Buiten de kliniek, waar een intensieve controle niet zo goed mogelijk is, is het risico verbonden aan toe- of afnemering der stolbaarheid veel groter. Daar in het algemeen de gevaren van een te geringe stolbaarheid (bloeding) groter zijn dan die van een te grote (bv. hernieuwde embolie), prefereren wij kortwerkende anticoagulantia vooral bij *niet-klinische* patiënten.

Ook de ervaring, dat trombo-embolische processen soms aanleiding geven tot herhaalde embolische manifestaties tijdens de coumarine-therapie, waarbij tijdelijk met heparine moet worden ingegrepen, versterkt de verkieslijkheid van goed hanteerbare kortwerkende anticoagulantia.

Literatuur: KETTENBORG, H. J., E. A. LOELIGER en O. PLANTEN (1958) *Ned. T. Geneesk.* **102**, 2269. — KETTENBORG, H. J. en E. A. LOELIGER (1958) *Ned. T. Geneesk.* **102**, 2325.

Rotterdam, 31 januari 1959 H. S. NANNINGA

Bij het lezen van het ingezonden stuk van collega NANNINGA komen de volgende punten naar voren:

1. Zijn opvatting over de wijze waarop coumarine invloed op de bloedstolling uitoefent.
2. Zijn standpunt omtrent het tromboplastine-probleem.
3. Zijn voorkeur voor kort werkzame preparaten.

Ad. 1. NANNINGA is kennelijk van mening, dat er een principieel verschil bestaat tussen kort en langdurig werkzame coumarine-preparaten in hun wijze van werking op de stolbaarheid van het bloed. Op welke gegevens deze mening berust, vermeldt hij niet; ons is een dergelijk verschil niet bekend. Wel weten wij, dat men de vermindering, zowel van de extra- als van de intravasale stolbaarheid, met kort werkzame preparaten *gemiddeld* sneller kan bereiken dan met langwerkzame preparaten. Dit is voor sommigen reden om bij gebruik van een langdurig werkzaam coumarine-preparaat gedurende de eerste dagen der behandeling dit middel met een kort werkzaam preparaat te combineren.

Ad. 2. Wij mogen misschien nogmaals met klem het volgende vaststellen:

a. Bij gebruik van een tromboplastine die weinig gevoelig is voor factor-VII, blijft de neiging tot bloedingen, veroorzaakt door gebrek aan factor-VII, onopgemerkt, terwijl toch zowel kort als langdurig werkzame coumarine-preparaten deze deficiëntie als eerste kenteken in even sterke en vaak zeer duidelijke mate te voorschijn roepen.

b. De protrombintijd geeft nimmer afdoende inzicht in de therapeutische werking dezer preparaten, ook niet bij de controle van de werking van kort werkzame coumarine-preparaten met behulp van een voor factor-VII weinig gevoelige tromboplastine. NANNINGA zelf wijst in zijn publikatie over een kort werkzame coumarine-preparaat (1956), speciaal op het feit, dat protrombine- en heparinetolerantietijd (HTT, een maat voor de therapeutische werking) geen parallelle uitkomsten geven. Men dient ter beoordeling van het therapeutische effect van elk coumarine-preparaat (ook van het kort werkzame, en ook wanneer men met een voor fac-

tor-VII weinig gevoelige tromboplastine werkt) de intravasale stolbaarheid rechtstreeks te meten door toepassing van de gebruikelijke technieken (heparinetolerantieproef, trombelastografie).

Ad. 3. De vrees van NANNINGA voor langwerkzame coumarine-preparaten is ongegrond, gezien onze zeer gunstige ervaringen bij thans meer dan 3500 patiënten die met Marcoumar zijn behandeld. Zijn ervaring, dat trombo-embolische processen soms aanleiding geven tot herhaalde trombo-embolische manifestaties tijdens de antistollingstherapie, waarbij tijdelijk met heparine moet worden ingegrepen, berust klaarblijkelijk op het gebruik van kort werkzame anticoagulantia.

Literatuur: KETTENBORG, H. K., E. A. LOELIGER en O. PLANTEN (1958) *Ned. T. Geneesk.* **102**, 2269 en 2325; (1959) *Ned. T. Geneesk.* **103**, 293. — LOELIGER, E. A. (1958) *Schweiz. med. Wschr.* **88**, 639; *Thromb. Diath.haem.* **2**, 441. — NANNINGA, H. S. (1956) *Ned. T. Geneesk.* **100**, 3343.

Amsterdam en Leiden, 7 maart 1959

H. K. KETTENBORG
E. A. LOELIGER
O. PLANTEN

HEPATOLENTICULAIRE DEGENERATIE

Naar aanleiding van de heldere overzichten van collega PLOOY over de ziekte van Wilson, wilde ik gaarne een vraag stellen en een opmerking maken. Veranderde bij de door hem behandelde patiënten, de cornearing van kleur, en werd deze bleker, zoals in enkele gevallen wordt vermeld (DENNY-BROWN)? Jammer genoeg zegt PLOOY niets over elektro-encefalografisch onderzoek. Hoewel dit onderzoek voor de diagnostiek van deze ziekte niet noodzakelijk is en er meestal geen afwijkingen bij worden gevonden, gaat in een enkel geval de klinische verbetering samen met normalisatie van een tevoren afwijkend elektro-encefalogram (STREIFLER en FELDMAN 1953).

Tot slot wil ik de aandacht van PLOOY nog vestigen op de recente artikelen van NAYRAC (1957) en WARNOCK en NEILL (1958) waarin ook biochemische aspecten worden besproken.

Literatuur: NAYRAC e.a. (1957) *Rev. neurol.* **96**, 197. — STREIFLER, M. en S. FELDMAN (1953) *Arch. Neurol. Psychiat. (Chicago)* **69**, 84. — WARNOCK en NEILL (1958) *Brain* **81**, 258.

Willemstad (Curaçao), 22 februari 1959

D. MOFFIE

Inderdaad hebben sommige onderzoekers gemeend, dat de kleur van de cornearing bij de ziekte van Wilson lichter werd door koperdrijvende behandeling. Hoewel enkelen van ons, die de patiënt zagen, soms enige opleuking dachten waar te nemen, moesten wij tenslotte toch vaststellen, dat hiervan geen sprake was.

Een elektro-encefalografisch onderzoek is bij onze patiënt niet verricht. Het is goed, dat MOFFIE hierop wijst; men zou in voorkomende gevallen een dergelijk onderzoek zeker kunnen doen.

Voor de vermelding van de neurologische artikelen zijn wij uiteraard dankbaar.

Amsterdam, 18 maart 1959

M. PLOOIJ

DE KARO-BATAKS EN LEPPA

Prof. PRAKKEN noemt in zijn klinische les over de ziekte van Lazarus en de aanvulling daarop (1959), de opvattingen van GRAMBERG en CHATTERJEE over de oorzaken van de merkwaardige afkeer die grote groepen van de mensheid van die ziekte hebben. Niet alleen in de bijbel en oude Hindoese

geschriften neemt morbus Hansen echter een afzonderlijke plaats in. Men vindt een algemeen verspreide afkeer van lepra en hen die erdoor getroffen zijn, bijvoorbeeld ook onder de Karo-Bataks (Noord-Sumatra). In de Karo-Batakse volkgeneeskunst werd een bepaalde vorm van lepra onderscheiden (westers-klinisch: de mutilerende vorm), die niet een gewone, eventueel geneeslijke ziekte was, maar een door de ziel al vóór de geboorte van God gevraagd „lot”. Daarnaast kende men dan een besmettelijke maar geneeslijke vorm. Het geloof leefde, dat de tovenaars een kwaadaardig gebruik van de besmettelijkheid maakten, door hun die zij wilden treffen, de ziekte te bezorgen.

De Batakse gemeenschap stootte de lepralijders uit. Deze mensen woonden in boshutjes, in het begin nog van voedsel voorzien door familieleden, later aan hun lot overgelaten. Ook kwam het voor (nog in 1906), dat de slachtoffers in hun hutje levend werden verbrand. Tegen deze achtergrond is het begrijpelijk, dat de op de Karo-hoogvlakte (te Lau si Momo) gestichte leprozerie door de patiënten „Vreugdedorp” werd genoemd. SCHÜFFNER beschreef de kolonie als een oord tot „separatie van de lijders als verzachting van hun lot”.

Ook nú nog leeft onder de Karo-bevolking een grote afkeer van lepralijders. Velen hunner zijn bij de buschauffeurs bekend, en hun wordt alle vervoer geweigerd. Het is alleen met bijzondere omzichtigheid mogelijk, een patiënte van Lau si Momo operatief-verloskundig te behandelen in het nabijgelegen algemene ziekenhuis. Zelfmoord na het bekend worden van de diagnose komt nog voor, en de motieven daartoe zijn zeker van sociale aard. Van deze gevoelens van afkeer zal ook de (vrijwillige) isolering van de patiënten op Lau si Momo wel gedeeltelijk de oorzaak zijn. Ten tijde van de oprichting van de leprozerie ware echter een andere vorm van hulp aan de lijders ondenkbaar geweest, zelfs als men de wijzigingen in onze inzichten in het wezen van de ziekte had kunnen voorzien.

Literatuur: PRAKKEN, J. R. (1959) *Ned. T. Geneesk.* 103, 389 en 471.

Oegstegeest, 17 maart 1959

A. H. VAN SOEST

BERICHTEN

BUITENLAND

Wereldberichten

Reizigers met ondeugdelijke vaccinatiebewijzen. — Een ambtenaar van een der grote Engelse stoomvaartlijnen beklagt zich in de *British medical Journal* (7 maart, bl. 644) over het geringe begrip van zovele artsen voor de betekenis van een vaccinatiebewijs als „essential document for travel purposes”. Het is niet ongewoon, dat een arts, in plaats van gebruik te maken van het internationale formulier, zijn verklaring afgeeft op briefpapier of op een willekeurig velletje papier, en verzuimt, deze ambtelijk te laten afstempelen. Als voorbeeld geeft hij het rapport van een scheepsarts, die op de uitreis vaststelde, dat 91 passagiers in het bezit waren van ondeugdelijke verklaringen, afgegeven door artsen uit alle delen van Engeland. Vaak waren ze ongedateerd, of misten ze de ambtelijke afstempeling; in menig geval was verzuimd de uitkomst der vaccinatie te vermelden en ontbrak de onderscheiding van vaccinatie en revaccinatie.

België

Dr. J. van Lennep neemt afscheid als voorzitter van het Geneesherenverbond. — Dr. J. VAN LENNEP, die gedurende tien jaar het voorzitterschap van het Algemeen Belgisch Geneesherenverbond heeft bekleed, is bij het neer-

leggen van zijn moeilijke functie tot erevoorzitter benoemd. „Geen zorg was hem te groot, geen moeilijkheid te zwaar, om telkens, met volle inzet van zijn rijke en krachtige persoonlijkheid, zich onbaatzuchtig in te spannen voor de goede verbondszaak”. Al dus getuigde de algemene secretaris van het Verbond (*Belg. Geneesherenblad*, 1959, bl. 198).

Congres voor diëtleeër. — Het vijfde congres voor diëtiek wordt van 26 tot 29 september onder voorzitterschap van Prof. LEDERER te Brussel, Gent en Leuven gehouden. Hoofdonderwerpen zijn: Voeding bij inspanning en sport, Voeding van gemeenschappen, Voeding en Atherosclerose, en Eiwitrijke voedingen. Inlichtingen verstrekt de secretaris Dr. DELFOSSE, Baron de Castrostraat 53, Brussel IV.

Duitsland

Psychosomatische conferentie. — Ter gelegenheid van de IVe Europese psychosomatische conferentie die van 21 tot 24 april als „geschlossene Tagung” te Hamburg wordt gehouden, zullen enige voordrachten voor belangstellenden toegankelijk zijn. De themata zijn: Die wissenschaftlichen Kriterien in der psychosomatischen Forschung, Menschliche Gesundheit und Menschliche Vollendung, Das Menschenbild in der Psychotherapie, das Menschenbild in der Medizin und seine Wandlungen in der neuesten Zeit. Inlichtingen verstrekt Dr. H. FREYBERGER, II. Med. Universitätsklinik, Hamburg-Eppendorf.

Engeland

Longkanker en zuinig roken. — In deze rubriek werd onlangs (bl. 590) een onderzoek van DOLL en medewerkers vermeld, waaruit zou blijken, dat de gemiddelde Brit zijn sigaret verder oprookt dan de gemiddelde Amerikaan. De lagere frequentie van longkanker in de Verenigde Staten zou aldus kunnen worden verklaard. Daar op de vergelijkbaarheid van de Britse en Amerikaanse uitkomsten wel iets kan worden aangemerkt, is een Nederlandse bijdrage tot het onderwerp van betekenis. R. KORTEWEG (Amsterdam) deelt in de *British medical Journal* (7 maart, bl. 645) mede, dat blijkens zijn metingen de Nederlandse sigarettenroker even zuinig rookt als de Brit, terwijl ook Nederland door hogere longkankercijfers zich van de Verenigde Staten onderscheidt.

Het teveel aan oude mensen. — In het Lagerhuis werd gesproken over de toenemende last, die de oude mensen voor de samenleving betekenen. Een der leden had berekend, dat binnen 25 jaar per 100 werkende mensen er 30 gepensioneerden zullen zijn. Een ander lid was er door getroffen, dat — de gestadige groei van de ten behoeve der bejaarden ingestelde maatschappelijke diensten in aanmerking genomen — „the main factor that made for happiness and good health among the aged” ontbrak: „the feeling that they were useful and appreciated by the community” (*Lancet*, 14 maart, bl. 584).

Nieuwe vooruitzichten met penicilline. — Een werkgroep van microbiologen verkreeg in de Beecham Research Laboratories een nieuwe penicillineverbinding, van welke „any number of new penicillins may be obtained”. Men hoopt op nieuwe produkten die geen reacties zullen verwekken bij overgevoeligen; ook geeft de vondst uitzicht op het vraagstuk der resistente stafylokokken (*Lancet*, 7 maart, bl. 508).

Florence Nightingale (1820-1910) herdacht. — *Florence Nightingale and the Doctors* is de titel van een nieuw boek over de merkwaardige vrouw, die een groot deel van haar lange leven van uit haar bed met duizenden brieven de hoogste autoriteiten op het gebied van sanitaire organisatie en zieken-